ISTORIE ŞI FILOSOFIE

TOLERANŢA CA ATITUDINE PERSONALĂ ŞI FENOMEN CULTURAL

Elena BUZINSCHI

CZU: 172:316.647.5

nutel@list.ru

The identification of the philosophical and religious foundations of tolerance as a personal attitude and cultural phenomenon is interpreted through the concepts of loving one's neighbour, mercy, compassion, generosity, patience, endurance, kindness. Analysed through the prism of interdisciplinary approaches, tolerance is presented as an individual spiritual quality. It is part of interpersonal relations in the form of dialogue, confession, socio-cultural relations, such as moral, religious, political, legal and pedagogical relations.

Societatea contemporană se caracterizează prin procese şi tendinţe sociale de confruntare şi dezintegrare ce se produc pe fondul crizei spirituale a societăţii. Confruntările ce iau amploare constituie o ameninţare universală pentru orice persoană sau regiune. De aceea, astăzi, toleranţa este mai necesară ca oricând.

Conceptul de *toleranţă* este analizat şi utilizat în cadrul ştiinţelor exacte, ştiinţelor naturale şi cele umanitare. Analiza conţinutului conceptului de toleranţă ne-a condus spre ideea că acesta are mai multe semnificaţii. El caracterizează o calitate a unei persoane, o regulă morală, un principiu de activitate şi un principiu al relaţiilor dintre indivizi. Toleranţa, drept calitate a personalităţii, exprimă capacitatea individului de a fi de acord cu Ceilalţi, o dispoziţie spre bunăvoinţă, bunătate, respect pentru pluritatea opiniilor etc. În calitate de regulă morală, prin toleranţă, se înţelege cerinţa de a îndeplini o lege morală universală care tratează individul nu în calitate de mijloc, ci drept scop şi se prezintă drept cea mai înaltă valoare. În calitate de principiu de activitate şi comportament, toleranţa indică recunoaşterea pluralităţii poziţiilor egale şi a egalităţii drepturilor celorlalţi, armonizarea şi reconcilierea intereselor. Toleranţa, drept principiu al relaţiilor dintre indivizi, caracterizează dorinţa de păstrare a păcii, de cooperare a indivizilor între ei, de dialog şi de compromis. Toate acestea ne permit să constatăm că *toleranţa* înseamnă a nu fi egoist şi a înţelege că ceva ce pentru tine, poate, este lipsit de importanţă pentru altul este foarte important.

Printre multiplele probleme analizate în cadrul filosofiei contempoane, un loc aparte revine studierii problemei toleranţei. Caracterul complex al toleranţei drept atitudine personală şi fenomen cultural, dar şi diversitatea manifestărilor sale ne permit să identificăm unele orientări de interpretare a toleranţei, cum ar fi cea naturalistă, psihanalitică, comunicativă şi etică.

Conform orientării naturaliste, toleranța se prezintă drept calitate imanentă și inerentă a omului, ca ființă naturală ce există împreună cu alții încă de la naștere. În viziunea lui M.Montaigne, toleranța este o calitate naturală a omului care se manifestă atât de profund în prietenie, încât nu contrazice natura umană, ci, dimpotrivă, este înrădăcinată în ea, reprezentând cea mai înaltă expresie a ei: „*în prietenie simţi o căldură generală şi universală, domoală, totuşi egală sieşi, o căldură constantă şi aşezată, numai dulceaţă şi netezime, în care nu găseşti nimic aspru sau zguduitor”* [1, p. 202]

L.Feuerbach este de părerea că omul învață să fie tolerant începând cu vârstă fragedă datorită dependenței sale de Celălalt „*omul este o ființă naturală înzesrtată cu conștiință, voință și sentimente, capabilă să dezvăluie și să se dezvolte numai în comunicarea cu alte persoane*” [2, p. 601]. Grație acestei dependențe, omul învață nu doar să îi accepte și să îi tolereze pe Ceilalți, ci învață și să-i iubească. Iubirea este o condiție prealabilă în crearea unei vieți mai bune.

Adepții orientării psihanalitice a toleranței (S.Freud, E.Fromm) sunt de părerea că toleranța acționează în calitate de regulă morală învățată de către individ în procesul de educație și este înrădăcinată în structura psihică a acestuia drept parte a supraeului. Totodată, capacitatea de iubire și toleranță poate fi dezvoltată la individ prin psihanaliză sau prin formarea unei orientări fructuoase a individului.

N.A. Berdiaev și M.Buber, reprezentanții orientării comunicative a toleranței, susțin că viața spirituală a indivizilor este posibilă prin faptul că oamenii trăiesc, în mare parte, în grupuri instituțional determinate, unde relațiile sociale sunt inerente relației dintre „Eu” și „Celălalt”: „*Absoluta izolare a «Eu-lui» de Ceilalți, nu este altceva decât autodistrugere. «Eu» încetează să mai existe, atunci când în cadrul existenței sale el este lipsit de existența «Celuilalt»”* [3, p. 267].

Prin orientarea etică, toleranța este prezentată drept una dintre cele mai înalte valori morale ale individului. Locke și I.Kant susțin că, în interacțiunile sale cu persoane ce au viziuni diferite, inclusiv religioase, oamenii trebuie să se comporte conform valorilor morale.

Toleranța în calitate de atitudine personală și fenomen cultural, analizată și interpretată din perspectiva religioasă, ne permite să constatăm că acestea sacralizează toleranța, abordând relațiile dintre oameni prin intermediul categoriilor de *„răbdare”, „îndelungă răbdare”, „iertare”, „generozitate”, „milă”, „compasiune”, „empatie” și „iubire”.* Creștinismul recunoaște actul de moștenire a toleranței drept un dar de la Dumnezeu către credincios. Islamul prezintă toleranța drept rezultat al conștientizării de către credincios a prezenței lui Allah în viața lui. În Budism, toleranța nu este altceva decât rezultatul eforturilor spirituale personale.

În calitate de formă spirituală a individului, toleranța este condiționată de nevoile spirituale ale acestuia și vizează crearea lumii sale spirituale. Ea exprimă natura necesităților spirituale, recunoaște necesitățile și valorile altor persoane, conducând spre stabilirea unor relații pozitive și binevoitoare între oameni. Toleranța permite să vedem semnificația Celuilalt, valoarea conținutului interior al acestuia și impune o anumită responsabilitate asupra individului de a înțelege și a accepta valorile aces-

tuia. Recunoscând importanţa Celuilalt, omul gândeşte dincolo de propriile interese personale, depăşind egoismul personal, ceea ce indică dezvoltarea spiritualităţii şi a calităţilor sale spirituale. A fi tolerant înseamnă a recunoaşte drepturile universale şi libertăţile fundamentale ale fiinţei umane; a manifesta respectul pentru demnitatea umană, părerea, opinia şi alegerea Celuilalt; compasiunea, căutarea egalităţii, deschidere în comunicare, milă. Cu toate acestea, ea nu presupune tolerarea nedreptăţii sociale, renunţarea la propriile convingeri sau a face concesii în această privinţă.

În calitate de forme universale de comunicare şi stabilire a relaţiilor tolerante dintre Eu şi Celălalt se prezintă dialogul şi confesiunea/destăinuirea. Toleranţa în dialog apare în calitate de indicator al nivelului de dezvoltare a calităţilor raţionale şi spirituale ale personalităţii: „*în dialog sunt implicate anumite procese psihice: percepţia, gândirea, memoria, atenţia, afectivitatea, motivaţia, flexibilitatea, reactivitatea*” [4, p. 34]; al metodelor şi mijloacelor de interacţiune şi de stabilire a relaţiilor de consimţământ şi unitate, precum şi al scopului pentru care se realizează un dialog: „*un dialog este autentic dacă fiecare personalitate se angajează în întregime, se manifestă exprimându-şi cu sinceritate emoţiile, ideile şi experienţele*” [5, p. 9]. În unele cazuri, toleranţa întăreşte dialogul în sine, în altele toleranţa se dezvoltă şi se intensifică sub influenţa dialogului, astfel încât are loc o intertransformare a acestora.

Confesiunea/destăinuirea este una dintre cele mai eficiente modalităţi de autocunoaştere, de descoperire a „*Eu-lui pentru mine*” pe fundalul relaţiei „*Eu pentru Celălalt*”. Prin confesiune, individul se verifică pe sine, îşi cercetează şi descoperă capacitatea sau incapacitatea de a-i accepta pe Ceilalţi, de a fi tolerant cu ei. Orice confesiune presupune o autoanaliză, o înţelegere a sinelui, care nu permite nici cea mai mică nesinceritate.

Nici dialogul, nici confesiunea nu permit dominaţia unui individ asupra Celuilalt, ci, dimpotrivă, ambele forme de comunicare presupun egalitatea părţilor în calitate de parteneri, prieteni, tovarăşi, interlocutori.

În calitate de fenomen social şi cultural, toleranţa se realizează în diverse tipuri de relaţii socioculturale, cum ar fi cele morale, religioase, politice, juridice şi pedagogice. Astfel, toleranţa politică se realizează în sfera relaţiilor interpersonale; toleranţa religioasă îmbină două idei contradictorii: pe de o parte, iubirea faţă de Dumnezeu şi de aproape, pe de altă parte, recunoaşterea autorităţii absolute în cadrul unei anumite doctrine religioase; toleranţa politică se realizează în cadrul relaţiilor politice, unde ia forma acordului, a compromisului şi a înţelegerii stabilite între părţi; toleranţa juridică se bazează pe legile juridice, care asigură drepturi şi libertăţi egale pentru toţi cetăţenii; toleranţa pedagogică pune accent pe cunoaşterea şi înţelegerea copilului în calitate de personalitate în dezvoltare şi asigură egalitatea dintre pedagogi şi elevi.

Formarea unei societăţi cu adevărat tolerante reprezintă idealul educaţional internaţional. Întregul sistem de învăţământ, cu toate componentele sale, prezintă locul unde poate fi conştientizată, învăţată şi aplicată în practică toleranţa, deoarece aceasta nu se moşteneşte prin naştere, ci se capătă prin educaţie. Educaţia pentru toleranţă implică învăţarea valorilor toleranţei, acceptarea diversităţii naţionale, rasiale,

etnice, culturale, etnografice, religioase etc.: *„Mediul privilegiat, în care toleranța îşi găseşte locul, e unul al diferenţelor greu conciliabile, al inegalităţii politice şi sociale, al tensiunii dintre bine şi rău”* [6, p. 14]. Toate acestea impun necesitatea formării unei noi mentalități, și anume, a mentalității tolerante, care ar schimba radical societatea în ansamblu.

Referinţe:

1. MICHEL DE MONTAIGNE. *Eseuri.* Cartea întâi. Trad. din franceză, cronol. şi note de Vlad RUSSU – cu o pref. de Michel ONFRAY. București: Humanitas, 2000. 472 p.
2. ФЕЙЕРБАХ, Л. Эвдемонизм. В: *Избр. филос. произв.:* В 2-х т. Т. 1. Москва: Изд-во политической литературы, 1955, сс. 578-641.
3. БЕРДЯЕВ, Н.А. Я и мир объектов. В: БЕРДЯЕВ, Н.А. *Философия свободного духа*. Москва: Республика, 1994. 479 с.
4. DUȚU, O. *Nevoia de dialog*. Constanța: Europolis, 1998. 124 p.
5. LEROY, G. *Dialogul în educație*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974. 158 p.
6. PLEŞU, A. *Toleranța şi intolerabilul. Criza unui concept*. Editura LiterNet, 2005. 51 p.

Recomandat
***Dumitru DODUL**, dr., conf. univ.*